

Vastuullinen maailmasuhde – tulevaisuuden toivoa säilyttävän kulttuurievoluution suunnannäyttäjä

Pitkään on käyty keskustelua maapallon raaka-aineiden ja myös ruuan riittävydestä kasvavan väestömäärän tarpeisiin nähden. Ilmastomuutos ja sen globaalisuus on ehkä ensimmäistä kertaa tuonut keskustelun kattavasti koko planeettamme tasolle. Kestävä kehitys ja ihmisten hyvinvointi ovat saaneet uusia ulottuvuuksia ja samalla konkretisoituneet kaikkien kansojen ja kansalaisten huolenaiheiksi. Tämä kansallisvaltioiden ja maanosien rajat ylittävä ongelmanasettelu on tuottanut vaikeuksia päästä yhteisymmärrykseen niistä tavoitteista, joiden kautta elämä maapallolla on tulevaisuudessakin mahdollista ilman eriarvoisuuden jatkuvaa lisääntymistä ja suurten väestönosien elämänlaadun heikkenemistä. Tähän tematiikkaan pyrkivät etsimään vastausta Arto O. Salonen ja Sauli Rouhinen pohtimalla vastuullista maailmasuhdetta kulttuurievoluution suunnannäyttäjänä.

Ihminen rajallisella maapallolla

Antroposeenissa on kyse ihmisen osuudesta maaplaneetan pintakerroksen muutoksiin. Ihmisen vaikutus on voimistunut siten, että ihmisestä on tullut merkittävin planeettamme tulevaisuuteen vaikuttava tekijä (Crutzen 2006; Zalasiewicz 2011). Lapsemme tulevat elämään maailmassa, jossa on nykyistä enemmän ihmisiä, köyhien ja rikkaiden välinen kuilu kasvaa, luonnontilassa olevat alueet vähenevät, eläin- ja kasvilajeja on vähemmän, ruokatuotanto on nykyistä rajoittuneempaa, useat keskeiset luonnonvarat hupenevat ja ilmasto on nykyistä epävakampi (Harper & Leicht 2007, 380; Howell 2013; Randers 2012; WBGU 2011). Tietoinen kulttuurievoluution suuntaan vaikuttaminen on ihmislajin selviy-

tymisen kannalta keskeistä, sillä etenemme nopeammin ja kauemmas kestävästä kehityksestä kuin koskaan aikaisemmin ihmiskunnan historiassa (Ehrlich ym. 2012).

Kulttuuri on ihmisen toimintaa ja toiminnasta jäävä jälki. Jokaisen ihmisen elämänselitys ja elämänjälki muodostuu vuosi vuodelta selvemmin näytöksi hänen maailmankäsityksestään ja olemassaolemisen ihanteestaan. Ihminen omaksuu kulttuurin piirteitä osaksi itseään ja elämäntapaansa, mutta myös muokkaa sitä kulttuuria, jonka osana hän elää. Ihmisen minuus – identiteetti – määrittyy arvoerotuksen tuloksena. Samalla ihminen muodostaa käsityksen ympäröivästä todellisuudesta, jonka osana hän toimii. Arvoista

suuri osa ei ole itse valittuja vaan kulttuurin historiallisesti tuottamia. Ne ovat käsityksiä teoista ja asiantiloista, jotka tietyssä yhteisössä mielletään normaaleiksi tai epänormaaleiksi, asiaan kuuluviksi tai asiaan kuulumattomiksi, arvokkaiksi tai arvottomiksi ja kunniallisiksi tai häpeällisiksi.

Kulttuuri yhdistää hyvän elämän tavoittelun moraalisiin. Keski-vertoihmisen moraalinen edellyttää meiltä nykyisiltä ihmisiltä sellaista ajattelua ja käyttäytymistä, jonka turvin on mahdollista säilyttää tuleville sukupolville samat tai paremmat hyvän elämän edellytykset kuin ne, joista me nautimme (Sen 2009, 250–252). Ihmislajin vaikutusta maapallon eri osien ympäristöihin ja ekologisiin järjestelmiin välittävät teknologisesti eri tavoin kehittyneet yhteisöt ja elämäntavat. Väkiluvun kasvu, kulutuskykyisen keskiluokan vahvistuminen ja länsimaisen tavarakeskeisen elämäntavan valtavirtaistuminen sekä elämäntavojen yksilökeskeistyminen piirtävät yhä rajallisempaa kuvaa ihmisen hyvinvointia turvaavista voimavaroista. Peruuttamattomiin muutoksiin johtava ihmisen toiminta esimerkiksi uusiutumattomia luonnonvaroja hyödynnettäessä muodostaa väistämättömän eettisen huolen suhteessa tulevien sukupolvien hyvän elämän mahdollisuuksiin. Samalla kun ihmisen valta eläimiä, kasveja ja haurastuvia luonnon ekosysteemejä kohtaan lisääntyy, myös ihmisen vastuun merkitys kasvaa. Ihmiskunnan tulevaisuuteen liittyvät haasteet edellyttävät yksilön ja yhteisön sekä yksilön ja planeettamme välisen suhteen kriittistä tarkastelua. Erilaiset kulttuurit välittävät sukupolvelta toiselle erilaista tietoa, joka jalostuu viisaudeksi. Ihmiskunta on sitä rikkaampi, mitä enemmän se pystyy ottamaan käyttöönsä siitä kulttuurisen moninaisuuden synnyttämästä viisaudesta, jota on olemassa (Meuleman 2013).

Kulttuurirevoluution suuntaan vaikuttaminen on mahdollista. Meillä nykyihmisillä on esi-isiamme enemmän mahdollisuuksia valita elämäntapamme sekä vaikuttaa elämäntavoiimme ja ympäröivään yhteiskuntaan. Perustarpeidemme tyydyttämisen mahdollisuudet ovat ratkaisevasti helpottuneet, minkä vuoksi on mahdollista kohdentaa voimavaroja muihin asioihin. Vielä vuonna 1875 ravintoon, asumiseen, koulutautumiseen ja terveydenhoitoon liittyvien kulujen jälkeen Ruotsissa ja Yhdysvalloissa ihmisten käyttöön jäi keskimäärin 10 prosenttia hankituista

tuloista. Vuonna 1995 vastaava rahamäärä oli kasvanut 36 prosenttiin tuloista (Jansson 2011). Vuonna 2015 helsinkiläisen täytyi työskennellä keskimäärin 10 minuuttia voidakseen hankkia kilogramman verran leipää tai riisiä (Steiblin & Graef 2015). Nykyään köyhinkin suomalainen kuuluu maailman rikkaimpaan kymmenykseen jos huomioidaan terveyspalveluihin ja kirjastopalveluihin kuuluva yhteiskunnan tuki (Lillrank 2011, 49).

Ihmiskunnan tulevaisuuteen liittyvät haasteet edellyttävät yksilön ja yhteisön sekä yksilön ja planeettamme välisen suhteen kriittistä tarkastelua.

Erilaiset kulttuurit välittävät sukupolvelta toiselle erilaista tietoa, joka jalostuu viisaudeksi.

Ihmiskunta on sitä rikkaampi, mitä enemmän se pystyy ottamaan käyttöönsä siitä kulttuurisen moninaisuuden synnyttämästä viisaudesta, jota on olemassa (Meuleman 2013).

Tarkastelemme tässä artikkelissa kulttuurirevoluutiota rajallisen maapallon kontekstissa yksilön ja yhteisön suhteena, yksilön ja planeetan suhteena sekä yksilön, yhteisön ja planeetan välisenä keskinäisriippuvuutena. Lähestymistapamme on ihmiskeskeinen eli pohdintamme keskiössä on ihmislajin kukoistamisen mahdollisuuksien tunnistaminen ja säilyttäminen. Hahmottelemme mitä ihmisen huolenpidon piiriin tulisi nykyaikana sisältyä, jotta ihmisyhteisöinä voisimme olla tukemassa sellaista kulttuurirevoluutiota, joka voisi vahvistaa luottamusta hyvään tulevaisuuteen. Pyrimme osoittamaan, että elämän edellytyksiä turvaavat ekologiset ja ihmis-oikeuksiin viittaavat sosiaaliset tekijät ovat itsessään arvokkaita ja siten luovuttamattomia kulttuurirevoluution päämääriä. Tiedostamme poikkitiedollisesta tarkastelusta seuraavan pinnallisuuden. Samalla lähestymistapamme motivoi siiloutuneiden todellisuuden

tulkintojen vajavaisuus ja rajoittuneisuus. Haastamme lukijaa pohtimaan esittämämme argumentaation pitävyyttä, sillä emme kuljeta rinnakkain erilaisia vaihtoehtoisia ratkaisuja. Erityisen tärkeää olisi havaita esittämässämme argumentaatioissa olevat heikkoudet, jotta jatkossa olisi mahdollista rakentaa entistä pitävämpi argumentaatiopolku tulevaisuuden toivon säilyttämiseksi. Oletamme siis, että toivo hyvästä yhteisestä tulevaisuudesta on keskeistä ihmisen ja ihmisyyshyönteisten kukoistamiselle.

Hyvän elämän ekologinen perusta

Ekologiset kulttuurievoluution huolet keskittyvät ei-inhimilliseen todellisuuteen kuten ekosysteemien elinvoimaa ja palautumiskykyä ylläpitävän luonnon monimuotoisuuden säilymiseen, uusiutuvien ja uusiutumattomien luonnonvarojen riittävyteen sekä luonnon kantokyvyn rajat ylittävään saasteiden ja päästöjen määrään (Millennium Ecosystem Assessment 2005; Rockström ym. 2009; WBGU 2011; WWF 2012).

Myös vakaan ilmaston arvo on ilmeinen asumis- ja viljelykelpoisten maa-alueiden säilymisen vuoksi. Lisäksi ei ole takeita siitä, että ihmiskunta pystyy täysin sopeutumaan vuosisadan loppuun mennessä meitä uhkaavaan keskimäärin neljän asteen ilmaston lämpenemiseen säiden ääri-ilmiöiden lisääntymisen vuoksi. Esimerkiksi heinäkuiset lämpöpiikit Välimeren alueella voivat tuolloin olla 9 °C lämpimämpiä kuin nykyään (Cormou & Robinson 2013; World Bank 2012). Kesällä 2003 Euroopan helleaallossa kuoli 35 000 ihmistä (Pirard ym. 2005).

Perustarpeiden tyydyttymisen mahdollisuudet muodostavat hyvinvoinnin lähtökohdan. Mikään sivilisaatio ei voi välttyä romahduksesta, mikäli se ei pysty turvaamaan ravinnon saantia. Ihminen on täysin riippuvainen luonnon tarjoamista ekosysteemipalveluista kuten hyönteisten suorittamista kasvien pölytyksistä, puhtaan veden saatavuudesta, jätteiden maatumisesta, uv-säteilyltä suojaavasta otsonikerroksesta, luontaisesta tuholaiistorjunnasta ja hedelmällisestä maaperästä. Talouden ensisijaisena tehtävänä voidaankin tästä näkökulmasta tarkasteltuna pitää universaalien inhimillisten perustarpeiden tyydyttämistä (Norton 2005). Vallalla oleva talouden toimintalogiikka tulee haastetuksi maapallon

ekologisten järjestelmien jo osittain ylittäessä riskirajat (WBGU 2011; Naskali 2015). Eettisyyden merkitys on entistä ilmeisempi esimerkiksi päätettäessä siitä, käytetäänkö rajallisia peltoja polttoaineteollisuuden raaka-aineen vai ihmisravinnon tuottamiseen.

Asioiden ja ilmiöiden moninainen toisiinsa kytkeytyminen on nykyajalle ominaista. Nykyisessä globaalissa taloudessa suomalaisten hiilidioksidipäästöistä kolmannes syntyy ulkomailla (Caldeira & Davies 2010). Paikallisen, globaalin ja tulevaisuuteen ulottuvan näkökulman yhdistäminen haastaa paikallisen politiikan kohden planetaarista päätöksentekoa. Tänäpäin Suomessa ilmakehään vapautettu hiilidioksidi kiihdyttää ihmisen aiheuttamaa ilmastonmuutosta vielä vuosikymmenten ajan ja lisää etenkin hauraissa maissa asuvien ihmisten haavoittuvaisuutta esimerkiksi meren pinnan jo väistämättömän 3-4 metrin nousun vuoksi (Joughin ym. 2014; Rignot ym. 2014). Seurauksena on ilmastopakolaisuutta ihmisten kotiseutujen muuttuessa turvatomiksi ja jopa asuinkelvottomiksi.

Aristoteleen aikaisessa maailmantulkinnassa kaikki olevainen miellettiin perustaltaan yhtenäiseksi ja samaksi: ihmiset, eläimet ja kasvit tunnistettiin toisiinsa kytkeytyviksi ja samojen lainalaisuuksien alaisiksi (Aristoteles 1933, IV, 20–26). Ihmisen hyvän elämän tavoittelu kokosi käytännön maailmaa koskevat asiat yhteen ja niistä muodostunut kaikkeus oli elämän perusta (Uurtimo 1998, 91). Suhde planeettaamme on olemassaolomme ja kehityksemme perusta (Alenius 2011, 26). Ilman ekologisten järjestelmien tukea ei ihmistä ja mahdollisuutta ihmisarvoiseen elämään voi olla olemassa (Himanen 2013, 279–301). Kulttuurievoluution suunnan tulisi siis olla sellainen, että elämän välttämättömät edellytykset säilyvät.

Sosiaalinen näkökulma hyvän elämän mahdollisuuksiin

Kulttuurievoluution sosiaaliset huolet keskittyvät ihmisten väliseen yhteistoimintaan yhä täydemmällä maapallolla. Elämänmuoto on yksilökeskeistynyt kaikkialla maailmassa (Hofstede ym. 2010). Sen myötä itsemääräämisoikeus, ilmaisunvapaus ja yksilölliset toimintamahdollisuudet ovat lisääntyneet. Yksilökeskeistymisen kääntöpuolena on solidaa-

risuuden väheneminen muita ihmisiä kohtaan (Ginsborg 2005, 51). Yksilökeskeistymisen mukaan tuoma itsekeskeisyys myös latistaa ja kaventaa elämää köyhentämällä elämän merkityssisältöä (Taylor 1995, 36).

Yksilökeskeistynyt ja markkinaehtoistunut kulttuuri uhkaa kiihdyttää inhimillisyyttä, sillä sen seurauksena ihmiset saattavat kohdella itseään ja toisiaan hyödykkeinä (Benzer 2011). Yhteydet muihin ihmisiin, yhteiskuntaan, menneisyyteen ja luontoon muodostuvat välineellisiksi (Taylor 1995, 86–87). Ihmisenä oleminen voi kaventua passiiviseen kuluttajakansalaisuuteen aktiivisena oman elämän tekijänä ja kokijana olemisen sijasta. Äärimmäisen esimerkin tästä kehityskulusta tarjoavat itsemurhatilastot. Globaalissa tarkastelussa miesten itsemurhat ovat lähes kaksinkertaistuneet maailmansotien jälkeisen maailman historian vahvimman talouskasvu-kauden 1950–2000 aikana (WHO 2002).

Nykymuotoisen markkinaehtoisen vaihtotalouden vallitessa yhteisön jäsenten välillä on kilpailuasetelma. Ihmisten keskinäinen kilpailu voi lisätä innovatiivisuutta auttamalla mielikuvitusta ylittämään tottumusten rajat. Toisaalta se syrjäyttää yhdessä toimimista (Marglin 2008). Lisäksi kilpailussa on aina voittajan lisäksi häviäjä. Voittajien ja häviäjien välisen eron kasvaessa yhteiskunnan koheesio vähenee. Maailman talousfoorumien mukaan tuloerojen kasvusta on jo muodostunut lähitulevaisuuden merkittävin uhka (Howell 2013).

Globaalien talouden myötä on syntynyt tarve kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota kuluttamisen merkitykseen ja laatuun, jotta ihmisten välinen loukkaamattomuus ja luottamus säilyisivät. Välineellistävä suhtautuminen ympäröivään todellisuuteen johtaa helposti vastuuttomuuteen. Jokainen suomalainen on osallisena epäoikeudenmukaisten ilmiöiden olemassaoloon käyttämämme ravinnon, energian tai kulutushyödykkeiden kautta, vaikka tuskin kukaan sitä pohjimmiltaan haluaa (Bureau of International Labor Affairs 2014). Arvojen ja käyttäytymisen välinen ristiriita on ilmeinen.

Ihmisoikeusloukkaukset ovat mahdollisia tuottajan ja kuluttajan välisen välimatkan vuoksi. Tuottajan ja kuluttajan fyysinen etäisyys liudentaa vastuun kokemusta. Esimerkiksi ”verikännyköiden”, ”tappajafarkkujen” tai ihmiskauppaan ja lapsityöhön perustuvalla työvoimalla tuotetun kaakaon olemassaoloa

siedetään (ks. Bertrand; 2011; Ferus-Comelo ja Pöyhönen 2011; Kervinen 2012; Moilala 2013; Reardon 2012).

Tulevaisuuden toivoa ylläpidettäessä maailmasta muodostuu laajenevien kehien maailma, jossa ihminen samaistuu yhä kauempana hänestä fyysisesti olevaan todellisuuteen (Ollila 1997, 132). Hänen oikeudenmukaisuuden piirinsä laajenee. Suklaan syöjä mieltää naapurikseen kaakaontuottajan, mikä voi auttaa näkemään hänessä tasavertaista ihmisyyttä. Toisen ihmisen asemaan asettumisen taitoa tarvitaan, jotta ihminen pystyisi käsittämään oikeaa ja väärää (Nussbaum 2011).

Ihmisten toiminnan vastuu tulee siis kohdistaa paitsi elämän ekologisen perustan säilymiseen myös ihmisarvoisen elämän periksi-antamattomaan vaalimiseen. Ihmisoikeuksien toteutuminen takaa ihmisyyhteisöjen vakautta ja elinvoimaisuutta. Yhdessä ekologisen perustan kanssa se muodostaa perustan vakaalle taloudelle ja ihmisten väliselle rauhanomaiselle yhteiselolle.

Ekologisten ja sosiaalisten hyvän elämän tekijöiden keskinäisriippuvuus

Hyvän elämän mahdollisuuksia säilyttävän kulttuurievoluution piirteiden tunnistaminen edellyttää kokonaisvaltaista tarkastelua. Dynaamisessa vuorovaikutuksessa olevat ekologiset ja sosiaaliset elämän elementit muodostavat systeemin. Systeemiajattelu auttaa hahmottamaan keskinäisriippuvuuksia, jotka ilmenevät erilaisina yhteen kietoutumina, ketjureaktioina tai kiertokulkuina (Salonen & Bardy 2015). Jokea ei synny ilman pieniä puroja eikä puroja ilman pieniä pisaroita. Alkuperäiskansojen sivistyksen mukaisesti loppujen lopuksi onkin olemassa vain ”yksi vesi”. Ihminen on osa luonnon ekosysteemejä ja riippuvainen niiden elinvoimaisuudesta esimerkiksi tarvitsemansa hapen, veden ja ravinnon suhteen.

Ihmisten arkiset valinnat tukevat erilaisten teknisten ja institutionaalisten alasteemien pysyvyyttä tai haurastumista (Spaargaren & van Vliet 2000). Jokainen valinta on tiedostettu tai tiedostamaton kannanotto ja impulssi kulttuurin kehittymiselle. Systeemiajattelun logiikan mukaisesti esimerkiksi luonnonmukaisen elintarvikkeen nauttimalla heikennämme kasvin-suojeluaineiden ja epäorgaanisten teollisten

lannoitteiden käyttöön perustuvaa tehomaa-
loutta ja vahvistamme tieto- ja työvoimainten-
siivistä luonnonmukaista maataloutta. Koetun
subjektiivisen hyvinvoinnin kannalta on eri
asia tehdä omien syvimpien arvojen mukaisia
valintoja kuin havaita toimivansa niitä vastaan.

Keskinäisriippuvuuksien tunnistamatto-
muudesta seuraa helposti epätaloudellisuutta.
Esimerkiksi fossiilisen energiasektorin voit-
toja tavoiteltaessa saattaa jäädä huomiotta,
että fossiilisen energian käytön kiihdyttämästä
ilmastonmuutoksesta on seurauksena voitot
nieleviä haittoja (Braconier ym. 2014). Täl-
lainen markkinavirhe lisää epäluottamusta
markkinoiden toimintaa kohtaan (Executive
Office of the President of the United States
2014; OECD 2012). Markkinavirheen suuruus
voi olla huomattava. Esimerkiksi Itä-Siperian
alueen meren pinnan alla olevan ikiroudan
sulamisen vuoksi vapautuvan metaanin ihmis-
kunnalle aiheuttamien haittojen kustannukset
ovat lähes vuoden 2012 maailmantalouden
suuruiset (Whiteman ym. 2013).

Pirstaloitunut käsitys ympäröivästä todel-
lisuudesta saattaa johtaa harhaan hyvän elä-
män tavoittelussa. Esimerkiksi suomalaisten
kokemus omasta hyvinvoinnista on nykyään
kutakuinkin samalla tasolla kuin 1960-luvulla
vaurauden merkittävästä lisääntymisestä huo-
limatta (Vaarama ym. 2010). Äärimmäinen
köyhyys oli jo voitettu 1960-luvun Suomessa.
Perustarpeiden tyydyttäminen – ravinto, vesi,
koti, itsensä kehittäminen ja terveydestä huo-
lehtiminen – oli jo tuolloin mahdollista.

Ihmisyhteisöjen edistymistä kokonaisval-
taisesti tarkasteltaessa on osoitettavissa, että
globaalin kehityksen huippupiste oli 1970-lu-
vulla. Tämän jälkeen tuotannon ja kulutuksen
kasvun yhteiskunnille aiheuttamat haitat ovat
olleet keskimäärin suurempia kuin saavutetut
hyödyt (Kubiszewski ym. 2013). Taloustieteen
keskeisenä haasteena on ratkaista tuotannon ja
kulutuksen ulkoisvaikutusten huomioiminen
markkinoilla.

Kulttuurievoluution hyvää suuntaa varmis-
tettaessa ihmisen huolenpidon piiriksi mää-
ritetty ekologinen ja sosiaalinen todellisuus.
Loppujen lopuksi kaikki tulevaisuuden laa-
tuun liittyvät tekijät palautuvat ekosysteemien
elinvoimaisuuteen ja ihmisyhteisön muodos-
tamaan sosioekonomiseen systeemiin (Ehrlich
& Ehrlich 2013). Ihmiskunnan säilymistä ja
kukoistamista tukevien arvojen ja moraalien
tunnistamisessa tarvitaan siis poikkitieteel-

listä ja kulttuurisensitiivistä lähestymistä:
ymmärrystä ihmisestä ja ihmisyhteisöistä,
ymmärrystä luonnosta sekä ymmärrystä oi-
keasta ja väärästä (Ehrenfeld 2008; Meuleman
2013, 45).

Vastuullinen maailmasuhde kulttuurievoluution suunnannäyttäjänä

Kulttuurievoluution keskeisenä haasteena on
välineellistävä suhtautuminen ekologiseen
ja sosiaaliseen todellisuuteen. Välineellis-
tävä kulttuurievoluutio alkoi voimistua jo
1600-luvulla Euroopassa. Maailma alettiin
nähdä ihmiskeskkeisesti ja luonto alistettiin
ihmisen objektiksi. Teknistyvän luontosuhteen
seurauksena luonto miellettiin ”jättimäiseksi
säiliöksi”, jonka tehtävänä oli turvata energiaa
ja raaka-ainetta ihmisen käyttöön (Heidegger
1959, 21).

*Ihmiskunnan säilymistä ja
kukoistamista tukevien arvojen ja
moraalien tunnistamisessa tarvitaan
siis poikkitieteellistä ja
kulttuurisensitiivistä lähestymistä:
ymmärrystä ihmisestä ja
ihmisyhteisöistä, ymmärrystä
luonnosta sekä ymmärrystä oikeasta
ja väärästä
(Ehrenfeld 2008; Meuleman 2013,
45).*

Nykyinen markkinatalouden mekanismi
hyödyntää voiton tekemisen mahdollisuudet
tehokkaasti, mutta ilman pitkän aikavälin
ajattelua ja eettistä pohdintaa (Bauman 2008).
Ympäröivää todellisuutta ei nähdä itsessään
arvokkaana vaan välineenä lyhyen aikavälin
talouskasvun saavuttamiseksi. Kasvu yhdessä
paikassa saattaa kuitenkin tuottaa köyhyyttä
toisaalla. Ihmisten välinen luottamus rikkou-
tuu. Talouskasvusta uhkaa tulla päättymätön
ja itsessään arvokkaana pidetty prosessi siitä
huolimatta, että kansalaisten kokemaa subjek-

tiivista hyvinvointia se ei enää lisää.

Subjektiiivinen hyvinvointi – kokemus oman elämän tekijänä olemisesta ja elämän merkityksellisyydestä – on elämän kukoistamisen kannalta oleellista. Ympäröivää ekologista ja sosiaalista todellisuutta välineellistettäessä merkityksettömyyden kokemukset kuitenkin lisääntyvät. Jos kulttuurinen moninaisuus samalla kaventuu, uhkaa moninaisuuden tuoma rikkaus ja virikkeisyys korvautua muilla elämän sisällöillä kuten konsumerismilla (Meuleman 2013, 45). Saatamme lopulta havahtua siihen, että olemme ”yksin vaikkenevassa maailmankaikkeudessa, vailla todellisen merkityksyyden perustaa” (Taylor 1995, 96–97).

Psykologinen tarkastelu osoittaa, että subjektiivinen hyvinvointi on mahdollista saavuttaa montaa eri reittiä. Monenlaisten kulttuurien ansiosta on olemassa monia optioita ihmiskunnalle. Oleellista on halu oppia niiltä, jotka edustavat toiseutta suhteessa omaan näkökulmaan tai maailmankäsitykseen. Toisenlainen kulttuuri tarjoaa omaa kulttuuria täydentävää viisautta ihmiskunnan hyvän tulevaisuuden varmistamiseksi. Olemassa olevan maailman kuvittelu erilaiseksi on kaiken edistyksen lähtökohta. Havahduttavaa on, että maailman vauraimpien ihmisten ja alkuperäiskansoihin kuuluvien ihmisten tyytyväisyys omaan elämään ei juuri poikkea toisistaan (Diener & Seligman 2004).

Yhteiskuntatieteiden näkökulmasta kulttuurievoluutiossa on oleellista (a) muutoksen tarkastelukehikon määrittäminen, (b) muutoksen edellytysten luominen ja (c) aktiivinen osallistuminen muutokseen (Moser, Hackmann & Caillods 2013). Muutoksen tarkastelukehikon määrittämiseksi on tunnistettava hyvän elämän jatkumisen kannalta luovuttamattomia asioita. Muutoin kulttuurievoluution riskiksi muodostuu se, että tulevien sukupolvien hyvän

elämän edellytykset heikkenevät, vaikka heidän vaurautensa säilyisi nykyisen sukupolven vaurauden tasolla. Esimerkiksi hyönteisten ilmaiseksi tarjoaman kasvien pölytyspalvelun menettäminen tai maa-alueiden käyttökelttomuus viittaa tämänkaltaiseen haittaan. (Norton 2005, 363–367.)

Keskinäisriippuvuuksien tunnistaminen auttaa hahmottamaan ympäröivää todellisuutta entistä todenmukaisemmin. Vastaansanomattomasti totta on, että ilman ekologista perustaa ei ihmisyhteisöä voi olla olemassa ja ilman ihmisyhteisöä ei taloutta voi olla olemassa. Kaikki ihmisenä olemiseen liittyvät haasteet palautuvat siis lopulta ekologiin ja sosiaalisiin lähtökohtiin, sillä talouskin on ekososiaalinen prosessi (Naskali 2015; Salonen & Bardy 2015). Markkinoista ohjautuva talous tarvitsee nykyistä selkeämmän raamin toimiakseen ihmiskunnan yhteisen hyvän puolesta (Salonen 2010). Haasteena on huomioida ne yleistä hyötyä tai haittaa tuottavat asiat, joita markkinat eivät vielä tunnista.

Olenneisinta tulevaisuuden toivoa säilyttävän kulttuurievoluution kannalta on elämän edellytysten säilymisen puolesta toimiminen ja arvokkaan elämän mahdollisuuksien puolustaminen. Nämä molemmat kulttuurievoluution päämäärät ovat itsessään arvokkaita ja siksi luovuttamattomia. Näihin päämääriin on mahdollista päästä huolenpidon piiriä laajentamalla. Kyse on elinikäisen oppimisen prosessista, jota näkökulmaa etenkin käyttäytymistieteet edustavat. Huolenpidon piirin laajentumisen lähtökohtana on yksittäinen ihminen, joka tunnistaa kuinka hän liittyy arjessaan erilaisiin yhteisöihin. Nämä yhteisöt muodostuvat hänelle oikeudenmukaisuusyhteisöiksi ja ovat osa pala palalta suurempaa planetaarista kokonaisuutta (taulukko 1).

Vastuulliseen maailmasuhteeseen kasvami-

Taulukko 1. Oikeudenmukaisuusyhteisön laajentuminen vastuullista maailmasuhdetta tavoiteltaessa (mukaiillen Salonen 2013, 2050)

Minä	Ihmiskeskeisyys	Inhimillinen todellisuus	Elävä todellisuus
Perhe			
Ystävät ja sukulaiset			
Suomalaiset ihmiset			
Länsimaalaiset ihmiset			
Kaikki ihmiset	Elämäkeskeisyys	Inhimillinen ja ei-inhimillinen todellisuus	Elävä ja eloton todellisuus
Ihmiset ja eläimet			
Ihmiset, eläimet ja kasvit			
Ekosysteemit	Ekosysteemikeskeisyys		

nessä on pohjimmiltaan kyse sellaisten ihmisen vapauksien ja vastuiden tunnistamisesta, jotka perustuvat riippuvuuteen luonnosta ja toisista ihmisistä. Tämä lähestymistapa haastaa moderniin maailmaan vakiintunutta uskomusta siitä, että luonto ja kulttuuri ovat perustavalla tavalla erilaisia. Kokonaisvaltainen eettinen huolenpito edellyttää maailmankäsityksen muutosta ihmiskeskeisestä kohden ekosysteemikeskeistä systeemiajatteluun perustuvaa maailman hahmottamista. Siinä kaiken olevaisen välillä on keskinäisriippuvuus. Luonnon elinvoimaisuus ja luonnonvarojen kestävä käyttö määrittää ihmisyyhteisön ja talouden menestymisen mahdollisuudet. Ekologia toimii yhteyskohtana paitsi luonnontieteille (Leopold 1939) myös taloustieteille, sillä ekosysteemitalouden merkitys voimistuu maapallon rajallisuuden vuoksi (Naskali 2015).

Vastuullinen maailmasuhde ilmenee siten, että ihminen on vapaa hyödyntämään luonnonvaroja, mutta velvollinen huolehtimaan materiaan kierrosta siten, että tuleville sukupolville jää samanveroiset tai paremmat toimintamahdollisuudet kuin meille. Niin ikään yrityksellä on oikeus tuottaa voittoa omistajilleen palkkioksi panoksestaan, mutta samalla velvollisuus toimia sen yhteiskunnan parhaaksi, jossa se vaikuttaa ja jonka tarjoamaa työvoimaa, infrastruktuuria ja luonnonvaroja se hyödyntää (Salonen & Bardy 2015; The Values Revolution 2015). Globaalissa tarkastelussa ihmisen talouden aiheuttama luonnonvarojen kuluminen ja ympäristökuormitus on luonteeltaan hajakuormitusta. Mikään yksittäinen toimija, olipa se ihminen, yritys tai valtio, ei ole kokonaisvastuussa kumuloituvasta kuormituksesta. Sen sijaan osavastuu kuuluu kaikille. Tämä on helppoa ymmärtää, mutta vaikeaa muuttaa teoiksi. Suuren kysymyksen muodostaa se, olisivatko viheliäiset kaikkia ihmisiä koskettavat ongelmat ratkaistavissa siten, että ihmiset pysähtyisivät ja tunnistaisivat omat arvonsa ja pyrkisivät käyttäytymään tunnistamiensa arvojen mukaisesti (Salonen & Konkka 2015)?

Kokonaisvaltaisesti vastuullinen maailmasuhde varmistaa sellaista kulttuurirevoluution

suuntaa, joka antaa vielä syntymättömille ihmisille samat tai paremmat elämän edellytykset kuin meillä on. Se tähtää eheään maailmaan, jossa koko ihmiskunnan perustarpeet turvataan ekologisesti kestäväällä tavalla. Ihmisenä kasvaminen ja elinikäisen oppimisen päämääränä vahvistuu systeemisen ajattelun kehittyminen, ihmisten välisen loukkaamattomuuden ja luottamuksen periksiantamaton vaaliminen sekä oikeudenmukaisuusyhteisön laajentaminen omien valintojen vaikutusten mittaiseksi. Tällaiseen käyttäytymisen muutokseen pääseminen ei ole mahdollista ilman vallitsevan kapea-alaisen olemassaolemisen ihanteen kriittistä tarkastelua sekä tiederajat ylittävää poikkitiedollista ja yhteisöllistä tiedon rakentamista ja käytännön sovellusten kehittämistä (Rouhinen 2014, 45 – 48).

Ihmiset muodostavat yhteiskuntia. Tiedeyhteisöllä on yhteiskunnallisessa siirtymänhallinnassa keskeinen rooli. Kansainvälinen tiedeyhteisö on jo liittoutunut kestävä kehityksen politiikan yhteiskunnallisten käytäntöjen uudistamiseen. Sustainable Development Solutions Network (unsdsn.org) yhdistää poliitikkoja ja tutkijoita. Vastavaanlainen, siirtymänhallinnasta ja yhteiskuntien transiitioista kiinnostuneiden tutkijoiden verkosto kasvaa voimakkaasti (Sustainability Transitions Research Network, STRN). Eri tieteenaloilla tapahtuu myös ohjelmallista organisoitumista globaalien muutosten hallinnan haasteisiin vastaamiseksi. Esimerkiksi World Social Sciences Report 2013 käsittelee yhteiskuntatieteiden roolia globaalien ympäristöongelmien ratkaisussa (ISSC & UNESCO 2013). Syksyllä 2015 YK:n yleiskokous päätti kaikkia maita koskevista kestävä kehityksen tavoitteista, jotka ovat merkittävä osa globaalia kulttuurirevoluution suuntaan vaikuttamista. Tarvitaan kulttuurisensitiivisyyttä, jotta erilaisuuden tuoma rikkaus saadaan käyttövoimaksi yhteiskunnallisessa siirtymänhallinnassa, sillä yhteiset tavoitteet muuttuvat eläviksi käytännöiksi kansallisina ja paikallisina toimenpiteinä.◆

KIRJALLISUUTTA

- ALENIUS, E. 2011. *Maailmankehityksen suuri käänne*. Helsinki: Like.
- ARISTOTELES 1933. *Metaphysics I-IX*. Greek and English. Kääntänyt H. Tredennick. Harvard: Loeb Classical Library.
- BAUMAN, Z. 2008. *Does Ethics Have a Chance in a World of Consumers?* Cambridge: Harvard University Press.
- BENZER, M. 2011. *The Sociology of Theodor Adorno*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bertrand, W. 2011. Oversight of public and private initiatives to eliminate the worst forms of child labor in the cocoa sector in Cote d'Ivoire and Ghana. New Orleans, LA: Payson Center at Tulane University, 2011. Luettavissa: <http://www.childlabor-payson.org/Tulane%20Fi-nal%20Report.pdf>
- BRACONIER, H., NICOLETTI, G. & WESTMORE, B. (2014). Policy challenges for the next 50 years. OECD Economic Policy Papers. OECD Publishing. <http://www.oecd.org/economy/Policy-challenges-for-the-next-fifty-years.pdf> Luettu 15.6.2015
- BUREAU OF INTERNATIONAL LABOR AFFAIRS 2014. U.S. Department of Labor's List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor. Trafficking Victims Protection Reauthorization Act of 2005. Bureau of International Labor Affairs, Washington: U.S. Department of Labor. <http://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/list-of-goods/> Luettu 15.6.2015
- CALDEIRA, K. JA DAVIES, S. 2010. Consumption-based accounting of CO2 emissions. *PNAS* 2010; 107 12: 5687–5692.
- CRUTZEN, P. 2006. The “Anthropocene”. Teoksessa Eckart Ehlers ja Thomas Krafft: *Earth System Science in the Anthropocene*. Berlin: Springer, 13–18.
- COOK, J., NUCCITELLI, D., GREEN, S., RICHARDSON, M., WINKLER, B., PAINTING, R., WAY, R., JACOBS, P. JA SKUCE, A. 2013. Quantifying the consensus on anthropogenic global warming in the scientific literature. *Environmental Research Letters* 8(2), 1-7.
- COUMOU, D. & ROBINSON, A. 2013. Historic and future increase in the global land area affected by monthly heat extremes. *Environmental Research Letters* 8(3), 1–6.
- DIENER, E., & SELIGMAN, M. 2004. Beyond Money. *Psychological Science in the Public Interest* 5(1), 1–31.
- EHRENFELD, J. 2008. *Sustainability by design. A subversive strategy for transforming our consumer culture*. New Haven: Yale University.
- EHRlich, P JA EHRlich, A. 2013. Can a collapse of global civilization be avoided? *Proceedings of the Royal Society* 280.
- EHRlich, P., KAREIVA P., GRETCHEN D. 2012. Securing natural capital and expanding equity to rescale civilization. *Nature* 486, 68–73.
- EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE UNITED STATES (2014). The cost of delaying action to stem climate change. Luettavissa www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/the_cost_of_delaying_action_to_stem_climate_change.pdf
- FERUS-COMELO, A. & PÖYHÖNEN, P. 2011. Phony equality. Labour standards of mobile phone manufacturers in India. Helsinki: Finnwatch.
- GINSBORG, P. 2005. *The politics of everyday life. Making choices, changing lives*. London: Yale University Press.
- HARPER, C., & LEICHT, K. 2007. *Exploiting social change*. American and World. 5th edition. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- HEIDEGGER, M. 1959. *Silleen jättäminen*. Gelassenheit. Suom. Reijo Kupiainen. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura, 2002.
- HIMANEN, P. 2013. Arvokas elämä kehityksen päämääränä: ”Dignity as development”. Teoksessa Castells, M & Himanen, P. (toim.) 2013. *Kestävän kasvun malli. Globaali näkökulma*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 22/2013, 279 – 318.
- HOFSTEDE, G., HOFSTEDE., G. J., & MINKOV, M. 2010. *Cultures and organizations: Software of the mind*. Intercultural cooperation and its importance for survival. Lontoo: McGraw-Hill.
- HOWELL, L. 2013. *Global Risks 2013*. Eighth Edition. An Initiative of the Risk Response Network. World Economic Forum.
- ISSC & UNESCO 2013, *World Social Science Report 2013, Changing Global Environments*. Paris: OECD Publishing and UNESCO Publishing.
- JANSSON, J. 2011. *Goods and Service Consumption in the Affluent Welfare State*. Teoksessa Ekström, K. ja Glans, K. *Beyond the Consumption Bubble*. New York: Routledge. 52-69.
- JOUGHIN, I., SMITH, B., & MEDLEY, B. (2014). *Marine Ice Sheet Collapse Potentially Underway for the Thwaites Glacier Basin, West Antarctica*. *Science* 344(6185), 735–738.
- KERVINEN, E. 2012. Vastuullisesti tuotettu suklaa on pitkään harvojen herkkua. *Helsingin Sanomat* 25.4.2012/B6
- KUBISZEWSKI, I., COSTANZA, R., FRANCO, C., LAWN, P., TALBERTH, J., JACKSON, T., AYLMEYER, C. 2013. Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress. *Ecological Economics* 9(3): 57-68.
- LEOPOLD, A. 1939. A biotic view of land. *Journal of Forestry* 37(9), 727-730.

- LILLRANK, P. 2011. Maailman parantaja. Miksi porvarilliset arvot voittavat populismin ja totalitarismin. Helsinki: EVA.
- MARGLIN, S. 2008. The dismal science. How thinking like an economist undermines community. London: Harvard University.
- MEULEMAN, L. 2013. Cultural Diversity and Sustainability Metagovernance. Teoksessa Meuleman, L. (toim.) 2013. Transgovernance. Advancing Sustainability Governance. Berlin: Springer, 37 – 81.
- MILLENNIUM ECOSYSTEM ASSESSMENT 2005. Ecosystems and Human Well-being: Synthesis. Washington DC: Island Press.
- MOILALA, O. 2013. Tappajafarkut – Ja muita vastuuttomia vaatteita. Helsinki: Intokustannus.
- MOSER, S., HACKMANN, H. & CAILLODS, F. 2013. Global environmental change changes everything. Key messages and recommendations. Teoksessa ISSC and UNESCO (2013), World Social Science Report 2013, Changing Global Environments, OECD Publishing and UNESCO Publishing, Paris, 46 – 63.
- NASKALI, A. 2015. Kohti ekosysteemitaloutta. Tutkimus ekologisen taloustieteen perusteista ja mahdollisuuksista. Joensuu: Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 94.
- NORTON, B. (2005). Sustainability: A philosophy of adaptive ecosystem management. London: The University of Chicago Press.
- NUSSBAUM, M. 2011. Talouskasvua tärkeämpää. Suom. Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus.
- OECD (2012). OECD Environmental Outlook to 2050: The Consequences of Inaction. OECD Publishing.
- OLLILA, M-R. 1997. Moraalin tuolla puolen, Helsinki: WSOY.
- PIRARD, P., VANDENTORREN S., PASCAL M., LAAYDI K., & LEDRANS M. 2005. Summary of the mortality impact assessment of the 2003 heatwave in France. Eurosurveillance 10(7/8), 146–208.
- RANDERS, J. 2012. 2052 – A global forecast for the next forty years. Vermont: Chelsea Green Publishing.
- REARDON, S. 2012. Will we ever be able to buy a fair-trade smartphone? New Scientist 2860, 18.
- RIGNOT, E., MOUGINOT, J., MORLIGHEM, M., SEROUSI, H. JA SCHEUCL, B. 2014. Widespread, Rapid Grounding Line Retreat of Pine Island, Thwaites, Smith, ja Kohler Glaciers, West Antarctica, from 1992 to 2011. Geophysical Research Letters 41(10), 3502–3509.
- ROCKSTRÖM, J. ym. 2009. A safe operating space for humanity. Nature 461, 472–475.
- ROUHINEN, S. 2014. Matkalla mallimaaksi? Kestävän kehityksen juurtuminen Suomessa. Kuopio: Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 88.
- ROWLEY, R. 2007. Risk of rising sea level to population and land area. EOS 88, 105–116.
- SALE, P. 2011. Our Dying Planet. An Ecologist's View of the Crisis We Face. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- SALONEN, A. 2010. Kestävä kehitys globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena. Väitöstutkimus. Tutkimuksia 318. Helsinki: Yliopistopaino.
- SALONEN, A. 2013. Responsible Consumption. Teoksessa: Idowu, S., Capaldi, N., Zu, L., Das Gupta, A. (toim.). Encyclopedia of Corporate Social Responsibility. Berlin: Springer, 2048–2055.
- SALONEN & BARDY 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. Aikuiskasvatus 35(1), 4–15.
- SALONEN, A. & KONKKA, 2015. An Ecosocial Approach to Well-Being: A Solution to the Wicked Problems in the Era of Anthropocene. Foro de Educación 13(19), 19–34.
- SALONEN, A. & ÅHLBERG, M. 2012. The Path towards Planetary Responsibility – Expanding the Domain of Human Responsibility Is a Fundamental Goal for Life-Long Learning in a High-Consumption Society. Journal of Sustainable Development, 5(8), 13–26.
- SEN, A. 2009. The idea of justice. Cambridge: Harvard University.
- SPAARGAREN, G., VAN VLIET, B. 2000. Lifestyles, Consumption and the Environment: The Ecological Modernisation of Domestic Consumption. Environmental Politics 9(1), 50–77.
- STEIBLIN, C. & GRAEF, F. 2015. Prices and earnings 2015. Do I earn enough for the life I want? Zurich: UBS.
- TAYLOR, C. 1989. Sources of the self. Cambridge: Harvard University.
- TAYLOR, C. 1995. Autenttisuuden etiikka. Alkuperäisteos Ethics of Authenticity. Suom. Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus.
- THE VALUES REVOLUTION. 2015. London: Global Tolerance. Verkkodokumentti <http://www.globaltolerance.com/wp-content/uploads/2015/01/GT-Values-Revolution-Report.pdf>. Luettu 13.5. 2015.
- URTIMO, Y. 1998. Hyvän elämän perusta. Tampere: Tampere University Press.
- VAARAMA, M., MOISIO, P. KARVONEN, S. 2010. Johdanto. Teoksessa M. Vaarama ym. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: THL.
- WBGU (German Advisory Council on Global Change) 2011. World in Transition. A Social Contract for Sustainability. Berlin: Flagship Report, WBGU .
- WHITEMAN, G., HOPE, C. & WADHAMS, P. 2013. Vast costs of Arctic change. Nature 499, 401–403.

- WHO 2002. Evolution of global suicide rates 1950–2000. World Health Organization 2002. Luettavissa: www.who.int/mental_health/prevention/suicide/evolution/en/index.html
- WORLD BANK 2012. Turn Down the Heat: Why a 4°C Warmer World Must be Avoided. A Report for the World Bank by the Potsdam Institute for Climate Impact Research and Climate Analytics. Washington: The World Bank.
- WWF 2012. Living Planet Report 2012. Biodiversity, biocapacity and better choices. Gland: World Wildlife Fund International.
- ZALASIEWICZ, J., WILLIAMS, M., HAYWOOD, A. & ELLIS, M. 2011. The Anthropocene: A new epoch of geological time? *Philosophical Transactions of the Royal Society* 369(1938), 835–841.